

*Леоніва А.О., здобувач доктора філософії,
Криворізький державний педагогічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Практика світової цифрової трансформації суспільства, яка в останні роки почала цілеспрямовано здійснюватися й в Україні, показала її досить високу соціальну ефективність, що визначила необхідність створення масштабних проєктів, спрямованих на цифровізацію виробництва, сільського господарства, транспорту, бізнесу, державного управління, медицини, освіти. Це, зокрема, «Індустрія 4.0» у Німеччині, «Суспільство 5.0» у Японії, Програма «Інтернет+» у Китаї. У США існують створені з ініціативи бізнесу міжгалузеві програми підтримки найважливіших напрямів цифровізації, як наприклад, The Federal Risk and Authorization Management Program (FedRAMP), спрямована на розвиток діяльності, пов'язаної з хмарними сервісами та розширення можливостей бізнесу в цій сфері. В Україні створено Міністерство Цифрової трансформації, розроблено Програму «Цифрова адженда України» (2020), «Індустрія 4.0» та Концепцію «Смарт-фабрика». Сьогодні не викликає сумніву той факт, що такі технології як блокчейн, штучний інтелект, хмарні та туманні обчислення, BigData, Інтернет речей, роботизація та кіберсистеми, штучний інтелект, безпаперові технології, адитивні технології, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації є флагманами цифровізації українського суспільства на даному етапі його розвитку [Україна 2030E]. Між тим, цифрова трансформація економіки викликає глибокі зміни соціальної дійсності, що зумовлені, насамперед, комплексною побудовою цифрових екосистем, а не впровадженням окремих технологій, як це було дотепер. Усе це видозмінює і характер діяльності фахівців соціономічних професій, які покликані надавати кваліфіковано допомогу у вирішенні складних проблем адаптації громадян до викликів цифрової трансформації.

Не викликає сумніву той факт, що з початком ери цифрових технологій життєдіяльність людини розщепилася на два світи – реальний і віртуальний, які змагаються у впливі на світогляд, поведінку та пріоритети людини [Тогобицька, 2017]. До того ж, усі соціальні інститути – від бізнесу до освіти та культури – беруть участь у проєктах будівництва цифрової економіки, відбувається інтенсивне зростання аудиторії Інтернету, користувачів соціальних мереж, збільшується швидкість мобільного Інтернету, спостерігається динамічне зростання підключених об'єктів (і, як наслідок, цифрових мереж та систем), здатних приймати, зберігати, обробляти та передавати інформацію. Відповідно до Звіту про стан цифрової сфери

GlobalDigital у січні 2021 р., Інтернетом користувалося 4,6 млрд. осіб по всьому світу, що на 316 млн. (7,3%) більше, ніж у попередньому році. За оцінкою фахівців, рівень проникнення Інтернету в усі соціальні сфери складав 59,5%, проте можливо цей показник є вищим у зв'язку з недосить коректним збором даних [Digital 2022].

За результатами різних досліджень, у середньому люди витрачають на смартфони близько 5 годин на день, а загалом на Інтернет до 9 годин на день, тобто половину і більше активного періоду життєдіяльності. Дослідники фіксують новий тип залежності – фабінг або залежність від гаджетів [Арєс, 2022]. Головними рисами віртуального простору життєдіяльності людини сьогодні слід вважати керованість та легку формованість, доступність, сенсорну яскравість та привабливість, швидкість переміщення, просторове охоплення. Широке поширення електронних інфраструктур та постійна зануреність у них людини породжують нову форму ідентичності – «електронне кочівництво» [Яковлева, 2017]. Для сучасної людини характерним є гіпермобільність і так званий «електронний паркурізм». Постійно перебуваючи в цифровому середовищі, «кочівник» здійснює свою трудову діяльність, реалізує комунікативні зв'язки, проводить вільний час, черпає, поширює та створює нову інформацію. Поряд із безсумнівними перевагами, що надає людині цифрова трансформація суспільства, дослідники відмічають чимало негативних явищ. Зокрема, людина стає все більш непристосованою до змін у соціально-економічному та політичному житті, потрапляючи в залежність від віртуального середовища та притупляючи свої захисні функції. До того ж зростання інформаційного поля сучасного життя вимагає від людини постійного нарощування цифрової компетентності, оновлення професійних цифрових навичок. Як наслідок розриву між вимогами цифрового суспільства й можливостями пересічної людини, у професійний обіг фахівців соціономічної сфери входять такі поняття, як «інформаційна бідність», «інформаційна нерівність», «інформаційна безпека», «інформаційні хвороби» [Ревак, Грень, 2022], а також технології психокорекційної роботи в цьому напрямі.

Метою статті є огляд проблеми впливу цифрової трансформації суспільства на психологічний стан людей та шляхів і напрямів психокорекції роботи, що має знизити показники особистісної тривожності, депресивного стану, порушення ідентичності.

Не викликає сумніву той факт, що цифрова трансформація дає все нові можливості для подальшого індивідуального розвитку, але, водночас, породжує й певні загрози. Зокрема, у сфері економіки та ринку праці цифрові трансформації сприяють, з одного боку, підвищенню продуктивності праці, її інтелектуалізації, економії ресурсів, розвитку інформаційного сектора економіки загалом, а з іншого – призводять до таких негативних наслідків, як безробіття, зникнення низки професій, технократизації суспільства, появі нових форм соціальної

нерівності. Усе це негативно позначається й на рівні психологічного стану громадян, ризиків розвитку перекрученої соціалізації та порушення меж ідентичності індивіда через постійне перебування у віртуальних співтовариствах, а також вторгнення технологічних нововведень у особистий простір.

У сучасних умовах своєрідним індикатором професійної компетентності фахівця є цифрова грамотність, яка є найголовнішим чинником його професійного успіху та добробуту. Цифрова грамотність включає ряд позицій, у т.ч. медіаграмотність як вміння оперувати різними семіотичними системами; інформаційну грамотність – навички пошуку потрібної інформації та інструментів роботи з нею, вміння швидко освоювати ці інструменти; комунікативну компетентність – практична можливість дистанційно спілкуватись з іншими користувачами, створювати профілі в соціальних мережах та на професійних інтернет-платформах; креативну компетентність – здатність продукувати інформацію (оригінальний контент) у її різноманітних формах та форматах з розміщенням в Інтернеті. У мережному просторі людина перебуває в полі гіпертексту з можливостями миттєвого переходу з ресурсу на інший. Це формує нові зразки поведінки, прийоми пошуку інформації, особливості спілкування, що призводить до формування мережевого мислення, основною рисою якого є високий рівень інформаційно-комунікаційної активності [Хандій, Шамілева, 2019].

Позитивними наслідками цифрової трансформації у соціальній сфері є підвищення якості життя, скорочення урбанізації та нерівності між центром та регіонами, але виникають загрози зниження рівня особистого спілкування та появи особливого типу самотності, спричиненою віртуалізацією стосунків і, у такий спосіб, зниженню кількості та якості соціальних контактів.

Важливою гуманітарною проблемою цифрової трансформації є так званий «цифровий бар'єр» або «цифровий розрив», що характеризує залежність успіху людини від її можливостей використовувати досягнення в галузі комп'ютеризації та телекомунікації. Цей феномен породжує і проблему «цифрової нерівності», сутність якої полягає в тому, що сучасні цифрові технології надають величезні можливості, які не кожен пересічний громадянин може використати їх з користю для себе. «Цифровий дисбаланс» дослідники вбачають на різних якісних рівнях, зокрема:

1) на рівні поколінь – між молодим поколінням та літніми людьми, які важко засвоюють цифрові технології та не мають сфери для прикладання своїх знань;

2) на географічному рівні – між технічно оснащеними регіонами, що мають значущі апаратно-програмні засоби, потужні телекомунікаційні системи та енергетичні ресурси та віддаленими сільськими територіями чи країнами, які розвиваються;

3) на освітньому рівні – між високоосвіченою елітою та малоосвіченими верствами населення;

4) на лінгвістичному рівні – між англomовними націями, які мають пріоритет у використанні провідної мови спілкування в цифровому суспільстві, та представниками інших лінгвістичних культур [Хандій, Шамілева, 2019].

Цифрова нерівність» стає проблемою цілих країн та регіонів, а не тільки й не стільки окремих людей. Наразі дослідники все більше послуговуються терміном «країни з дефіцитом знань», наголошуючи на необхідності підготовки висококваліфікованих фахівців для потреб економіки країни.

Одним із напрямів психологічного консультування сьогодні є цифрова соціалізація дітей та ресоціалізація дорослих – опосередкований усіма доступними цифровими технологіями процес оволодіння та присвоєння людиною соціального досвіду, що набувається в онлайн-контекстах, відтворення цього досвіду в змішаній офлайн/онлайн реальності та формування цифрової особистості як частини реальної. Цифрову соціалізацію можна розглядати як процес безперервної адаптації людини, що змінюється, до можливостей і ризиків мінливого соціально технологічного середовища [Каркач, 2020].

Ключовими вимірами цифрової соціалізації сучасної людини вважається гіперпідключеність, змішана (сумісна) реальність, розширена особистість і нова соціальність. Психокорекційна робота має орієнтуватися на цифрове «розширення» меж індивідуальності за такими параметрами, як:

- пам'ять та знання, що постачають хмарні сховища мережі Інтернет;
- саморегуляція через застосунки для тайм-менеджменту, нагадування, календарі, електронні органайзери;
- здоров'я (додатки, що відстежують фізичну активність, цикл, вагу, сон, харчування);
- самопрезентація та комунікація в соціальних мережах задля розширення можливостей організації змістового дозвілля в мережі;
- професійна ідентичність через розширення спектру професійної взаємодії за допомогою планетарних співтовариств, професійних об'єднань тощо.

Як наслідок, створюються механізми адаптації, запускаються процеси захисту, знижуються ризики розвитку особистісної тривожності [Каркач, 2020].

Цифрова трансформація кардинальним чином змінює як спосіб життя, так і професійну діяльність людей, що породжує не лише позитивні наслідки, а й проблеми та загрози гуманітарного характеру, які наочно виявляються вже зараз. Це порушує нові напрями досліджень у соціономічній сфері. Перспективами подальших розвідок вбачаємо у побудові

системи професійної підготовки практичних психологів до надання консультативних послуг в умовах цифрової трансформації суспільства.

Список використаних джерел:

1. Україна 2030E — країна з розвинутою цифровою економікою. Відновлено з <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>
2. Тогобицька, В. Д. (2017). Ризики для соціальної сфери під час цифрової трансформації. Державне управління: удосконалення та розвиток. Відновлено з <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=918>
3. Digital 2022 Global Statshot. Retrieved from https://datareportal.com/?utm_source=Global_Digital_Reports&utm_medium=Article&utm_campaign=Digital_2022
4. Арьє, А. (2022). Цифрова залежність: як бути власником свого гаджету, а не навпаки. Відновлено з <https://blog.eva.ua/tsyfrova-zalezhnist-yak-buty-vlasnykom-svogo-gadzhetu-a-ne-navpaku/>
5. Яковлева, О. (2017). Розмірковуючи над ідентичністю в умовах сучасних трансформацій: формат електронного кочівництва. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія», 18, 25-28.
6. Revak, I.O., Hren, R.T. (2022). Digital Transformation: Background, Trends, Risks, and Threats. *Social and Legal Studios*, 5 (2), 61-67.
7. Хандій, О. О., Шамілева, Л. Л. (2019). Вплив цифрових трансформацій на економіку та сферу праці: соціально-економічні ризики та наслідки. *Економічний вісник Донбасу*, 3(57), 181-188.
8. Каркач, А. (2020). Цифрова ресоціалізація літніх людей в умовах територіального центру соціального обслуговування. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*, 3, 173-179.